

Ahmet Hâşim

Bir Seyahatin
Notları

Okur Yazar Kitap

© 2017 - Tüm yayın hakları Okur Yazar Derneği'ne aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir; gayri ticari olmak
koşuluyla elektronik veya mekanik yolla
çoğaltılabilir, dağıtılabılır.

© Okur Yazar Derneği - 2017

AHMET HÂŞİM
BİR SEYAHATİN NOTLARI

Okur Yazar Derneği Yayınları - 3
Edebiyat Kültür Dizisi - 3

Yayın Yönetmeni
Seçil Özey

Sayfa Tasarım
Okur Yazar Ekibi

T.C. Kültür Bakanlığı
Sertifika No: 31911

Yayın Tarihi : Haziran 2017
İstanbul

Yayın Adresi:
<http://kitap.okur-yazar.net/e-kitap/bir-seyahatin-notlari.pdf>

ISBN: 978-605-65662-2-6

Bir Seyahatin Notları

Ahmet Hâşim

Okur Yazar Kitap

AHMET HÂŞİM

d. 1884, Bağdat - ö. 4 Haziran 1933, İstanbul.

Babası mülkiye kaymakamlarından Arif Hikmet Bey, annesi Sara Hanım'dır. Babasının Arabistan vilâyetlerindeki memuriyetleri sırasında ilkokul eğitimine devam etti; bu sırada Arapça öğrendi. Annesinin ölümü üzerine 12 yaşında İstanbul'a geldi. 1897'de Galatasaray Sultanîsi'ne kayıt oldu. Sultanî'de sanat ve edebiyata ilgi gösterdi. İlk şiiri 1901'de Mecmua-i Edebiyye'de yayınlandı. Erken dönemlerinde Muallim Naci, Abdülhak Hâmid, Tevfik Fikret ve Cenab Şahabeddin'den etkilendi. Sonra Fransız şiirini ve simbolistleri tanıdı. 1907'de Reji İdaresine memur olarak girdi. Aynı zamanda Mekteb-i Hukuk'a devam etti. I. Dünya Savaşı sırasında Çanakkale Cephesinde bulundu. 1924'te Paris'e, 1932'de ise hastalığı sebebiyle Frankfurt'a seyahat etti. Değişik yerlerde memurluklarda bulundu; öğretmenlik yaptı. Sanâyi-i Nefise Mektebi'nde (Güzel Sanatlar Akademisi) mitoloji dersleri verdi; Mülkiye Mektebi'nde Fransızca öğretmenliği yaptı. Fecr-i Âtî grubunun yayın organı Servet-i Fünûn dergisinde şiirleri yayımlandı.

Ahmet Hâşim'in eserleri arasında *Piyâle* (şiir - 1908); *Göl Saatleri* (şiir - 1911), *Gurebahâne-i Laklakan* (deneme - 1928), *Bize Göre* (deneme - 1928), *Frankfurt Seyahatnamesi* (gezi yazıları - 1933) bulunmaktadır. "Merdiven" şiiri edebiyatta simbolizm akımının en bilinen ve etkili örneklerindedir.

İçindekiler

Seyahate çıkan adamın duydukları.....	7
İlk intibadan sonra.....	9
Yapraklar ve çiçekler içinde bir şehir.....	11
Bir rahibin nasihati.....	13
Paris sabahı.....	17
Hayvanlar arasında.....	19
Paris.....	23
Paris kadını.....	25
Neş'esiz Paris.....	29
Sebze yiyiciler.....	33
Siegfried.....	35
Bir akşam sohbeti.....	37
Darülfünun şehri.....	41
Cami ve havra.....	43
Müstakbel mimarî.....	45
Pislik ve temizlik.....	47
Son sahife.....	49

SEYAHATE ÇIKAN ADAMIN DUYDUKLARI

14 Eylül 1928

Bir şehir caddesi gibi, her gün binlerce insanın üzerinde gidip geldiği şu Avrupa yolunda, okuyuculara anlatılacak harikulâde şeyler bulmak iddiasında değilim. Öyle olsaydı, şu kötü Avrupa'ya değil, dünyanın daha az el değmemiş bir bölgesine gitmenin yolunu araştıracaktım.

Esasen, gidilecek yolları evvelden belli, görülecek şeyleri herkesçe malûm, çığnemiş, özü alınmış, posa haline gelmiş olan bu Avrupa seyahatine neye çıktığımı, vapur Galata rıhtımından hareket ederken bile pek iyi bilmiyordum. Durup dururken sevgili âdetlerimden, kitaplarımdan, dostlarımdan, yatağımdan, geceliğimden, terliklerimden ayrılıp bir deniz seferinin zorakî tanışmalarına, alışılmamış yemeklerine, iç sıkıntılarına, rahatsızlıklarına, endişelerine, bile bile kendini katlandırmak, benim gibi kırk iki yaşının faziletine ermiş olan bezgin ve tembel bir adamın kolay kolay işleyeceği bir hata değildir. Bu hatayı, biraz başka bir hava almağa ve dinlenmeğe ihtiyacım olduğunu zannettiğim için yaptım. Fakat şimdi kendime soruyorum: İnsan, hiç hoşlanmadığı şeyleri görmekle dinlenebilir mi? Yabancı havanın teneffüsünde ne kıyınets olabilir?

Vapurda yol arkadaşlarının büyük bir nispette tüccar ve komisyoncular olacağını, nhtımda, uğurlama için biriken kalabalığın, ekseriyetle yüzleri keskin renklerle boyanmış genç,

şık musevi kadınlarından mürekkep olmasından anlamıştım. Geniş kanatlı kartallar gibi dünyanın bütün yolları üzerinde durup dinlenmeksizin, cesaretle uçan tüccar cinsinin, maalesef iyi seyahat arkadaşı olmadığını tecrübelerimle bilirim.

Bundan başka, vapurun Suriye'den sılaya giden birçok hasta, yaralı, kolsuz, topal subay, subay karısı ve papazlarla dolu olduğunu ilk bakışta, etrafımda dolaşan veya sandalyelere uzanan kederli sakatların çokluğundan anlamıştım. Bir tüccar ve hasta vapurunun pek neş'eli olmayacağını tahmin etmek için fazla zeki olmağa hiç lüzum yoktu. İstanbul'un bu altın rengindeki tatlı sonbahar sabahında, Lotüs vapuru rih-tımdan ayrılırken, içim sebepsiz bir seyahatin pişmanlığıyla şiddetle dargın ve gergindi.

İLK İNTİBADAN SONRA

Vapura binerken ilk duygularıma dair yazdığım satırları okuyan okuyucu, o karanlık fikirlerle, mutlaka Çekmece hissesine gelmeden kendimi denize attığıma ve yüze yüze sahile çıktığıma hükmetmiştir. Halbuki, aksine açık hava, yorgun sınırlarımın gergin ipleri üzerinde tüneyen kara kuşları kaçırdı ve onların yerine martı gibi beyaz ve hafif birtakım neş'e kuşları getirdi.

Bergson'un talebesi profesör Mustafa Şekip Bey'in derslerini veya yayınına takip edenler bilirler ki, insanın hem bir şuuru, hem de "şuur-altı" ismini verdikleri gizli bir sezisi vardır. Denizin yeşil bir karanlık hüküm süren dibinde biten renkli süngerler ve kıpkızıl mercanlar gibi, ruhun da alt tabakalarında, görülmez bir mantığın garip nebatları dalbudak salar. Hareketlerimizin çoğu işte bu dilsiz zekânın emirleriyle meydana gelir. Bu muhtaç olduğum seyahati bana yaptırmak için şuur-altım, tembel ve ahmak şuurumu, total bir merkebi yürütür gibi, sopa ile, tekme ile harekete getirmişti. Şuur-altımın baskı ve zorlamasından şimdi ne kadar memnunum!

İlk bakışta bana neş'esiz insanlar ve sakatlarla dolu, seyyar bir hastahane hissini veren gemi, birinci yemeğin onuncu lokmasından sonra aksine gözüme bir cennet gibi görünmeğe başladı. Tüccarların iyi seyahat arkadaşı olmadığını yazmıştım. Büyük bir utanç ile, bu hükmümde ne kadar aldandığımı anlamakta gecikmedim. Etrafımda hastalar, topallar, kolsuz-

lar görmüştüm. Meğer bütün bunlar da, yorgun başımın dışarı vuran karanlık hayalleri imiş! Gözüm açılınca, her tarafta hoş, terbiyeli insan çehrelerinden başka bir şey görmedim.

Seyahat, hele deniz seyahati, ruhun bütün dertlerine devadır.

YAPRAKLAR VE ÇİÇEKLER İÇİNDE BİR ŞEHİR

İlk durağımız Napoli şehri oldu.

İklim bölümlerini insanlar yapmıştır. Tabiatın bu itibarîliklere fazla kulak astığı şüphelidir. İtalya bir Avrupa memleketidir; malûm! Fakat İtalya'nın güneyi, hava, ışık, nebatlarının cinsi, insan tipi itibariyle, muhakkak Kuzey Afrika'dan sayılmak lâzım gelir. Arada deniz olmasa, hiç şüphe yok ki Yunanistan'ın, İtalya'nın, Fransa'nın ve İspanya'nın bütün güney kısımları, Avrupa'nın iklim hududu dışında kalırdı. Coğrafya kitaplarının söylemediği bu hususiyeti anlamak için Napoli'de dört beş saatlik bir gezinti kâfi gelir.

Bu beyaz İtalyan şehrine bir sonbahar sabahı girdik. Dağları, ovaları saran sayısız bahçelerin yeşilliği içinde yatan Napoli ile, eylül meyvelerinin baygın kokuları içinde tanıştık. Burada hurma ağaçları kendi vatanlarındadır. Destelenmiş yeşil başları, bahçelerin diğer bütün ağaçlarını geçiyor. Yakan bir güneşin tahrikiyle, portakal ve limon ağaçlarının henüz yemyeşil meyvelerinden dağılan sert ve tatlı bir koku, Afrika sonbaharının diğer yabancı kokularına karışarak, neş'eli ve şehvetli şehre sınırları gıcıklayan emsalsiz bir hava yapıyor.

Gittiğimiz gün, sanki Napoli'de sonbaharın bereketi kutlanıyordu. Bütün evlerin pencereleri ve balkonları, liften bağlarla tutturulan yüzlerce kavunla donatılmış, manavların tezgâhları üzerine iri kızılıcak biçiminde kıpkırmızı domatesler, görülmemiş irilikte sapsarı biberler, siyah incirler, pembe

şeftaliler ve kehribar renginde üzümler yığılmıştı. Üç beygirli yük arabaları, kırların bin bir mahsulüyle yüklü, ağır ağır şehrin yollarından geçiyor... Siyah saçlı, siyah gözlü, beyaz dişli, esmer tenli yakıcı kızlar, yabancı olduğumuzu anlayarak otomobilimizi durdurttular ve bize bahçelerinden nar ve incir attılar.

Beş saatlik bir durmadan sonra Napoli'den ayrılırken, insan âdeta vatan hasretine benzer bir acı duyuyor.

BİR RAHİBİN NASİHATI

Vapur, her bir yeni limana yaklaşırken, vize muamelelerini kolaylaştırmak için pasaportlar toplanır ve hareketten sonra yine sahiplerine iade edilirdi. Napoli'den ayrıldığımız günün ertesi, sabah kahvaltısını yapıyorken metrdotel, endişeli bir yüzle yanıma yaklaşarak sordu:

- Pasaportunuzu geri verdiler mi?

- Hayır.

- Tuhaf şey! Gidip bakayım.

Bir müddet sonra tekrar yanıma gelerek:

- Bulamadım, sakın başka yolcularinkine karışmış olmasın? Bir de böyle arayayım, dedi.

Yabancı memleketlerde seyahat eden adam, üzerinde aynı ehemmiyette üç şey taşır: Canı, kesesi ve pasaportu.

Bunlar birbirinden asla önce gelemez. Herhangi bir sıra takip etmeksizin bu üç kelimeyi kâğıt üzerinde yanyana getirmek kabil olmadığından, sırf kalemin tesadüfüne uyarak evvelâ (can) yazmış bulundum. Yoksa mantık ve hakikat zerre kadar bozulmadan, pekâlâ (kese) veyahut (pasaport) kelimeleri başa getirilebilirdi.

Metrdotel uzaklaştıktan sonra işin tehlikesi bir şimşek çakıntısı halinde şuurumun bütün çarklarını mavi bir ışıkla aydınlattı: Pasaportunu yol ortasında kaybeden adamın başına acaba neler gelebilir? Yanımda rahatça çayını içen Beyrut

şehri Fransız tıp fakültesi reisi kolsuz rahibe sordum:

- Ne dediğini işittiniz mi? Pasaportumu kaybetmişler. Bulunmazsa acaba ne olabilir?

Çok okumuş insanın en garip bir örneği olan ve Anatole France'ın hikâyelerinden birindeki simyageri hatırlatan bu rahip, elektrikle yüklü bir batarya gibi, durmadan bir fikir akımının kıvılcımlarını mütemadiyen etrafına dağıtır. Tam bir ciddiyetle cevap verdi:

- Ne mi olacak? Korkunç! Sizi alacaklar, kollarınızı bağlayacaklar, hapse tıkaacaklar, siyah ve ıslak bir zindanda aylarca bekletecekler ve nihayet bir direğe bağlayıp sizi kurşuna dizecekler!

Hayretle dinliyordum.

- Evet, böyle en korkunç akibetleri hatırıma getiriniz ki pasaportunu kaybeden adamın ne hapse tıkıldığını, ne de kurşuna dizildiğini görmek memnuniyetini duyabilirsiniz. Ben Birinci Dünya Savaşında askerdim. Sol kolumu Verdun savaşında kaybettim. Orduda iken ben ve arkadaşlarım, her sabah, başlayan gün için en karanlık ihtimallerden örülmüş korkunç bir program tasavvur ederdik. Ve her akşam kendimizi yaralanmamış, ölmemiş, hâlâ yaşıyor ve hâlâ nefes alıyor görmekle, ucuza mal olan bir saadetin bütün zevklerini tadardık. Size bu sözlerimle bir iyimserlik ve saadet düsturu vermiş oluyorum. Hayatınızda bundan daima istifade etmeğe çalışınız.

Paris'e girerken, otomobilde, birinci seyahatini yapan yol arkadaşşıma sordum:

- Paris'i nasıl buluyorsun?

- Fena! Çirkin! Dönmek kabil olsa şimdi döneceğim. Hiç düşündüğüme benzemiyor!

Beklediğim bu cevap, bana kolsuz rahibin vapurdaki makul sözlerini hatırlatmıştı. Yol arkadaşım, hayâlen, Paris'ten olabilecek şeylerin dışında birçok olmayacak şeyler beklemişti. Mükâfatı da, Paris'e ilk defa girenlerin pek iyi bildiği o geçici acılık dakikası olmuştu.

PARİS SABAHİ

Caddelerinde, kimsenin hayretini uyandırmaksızın, kendi memleketlerinde imiş gibi, rahat rahat, salına salına dolaşan, sarı papuçlu Afrikalılar, altın dişli ve gözlüklü siyahîler, entarili Çinliler, şalvarlı Siyamlılar, Kürtler, Rumlar ve Ermenilerden ziyade bilhassa, ufak yapılı, siyah gözlü, siyah saçlı, dikkate değer derecede güzel yerli kadınlarıyla yolcu üzerinde derin bir intiba bırakan renkli ve gürültülü Marsilya'da yirmi saat durduk. Bu müddet zarfında Cook ajansının otokariyle, bir yığın İngiliz ve Amerikalı seyyahla birlikte şehrin görülmesi âdet olan yerlerini ve âbidelerini gördük. İkinci günü, akşam saat 19.48'de Paris'e hareket eden eksprese bindik. Bizde ekspres deyince, hatıra bir tek tren gelir. Hayır! Marsilya'dan Paris'e günde dört ekspres gider ve her ekspresin kalkış saatinde, beşer dakika ara ile, uç ve lüzumuna göre daha fazla tren hareket ettirilir. Ben ve dostlarım, bin zahmetle ancak üçüncü tren için bilet alabildik. Paris, ışıktan hortumlarıyla dünyanın dört tarafından kendisine doğru ipnotizma edilmiş sayısız insan sürüleri çekiyor. Bunları taşımağa hangi nakil vasıtası yetebilir?

Gece, tren, güneyden kuzeye geçerken, birden değişen iklim ve düşen hararet derecesi, bizi, yani doğudan gelenleri harap etti. Ilık bir yaz akşamı Marsilya'dan trene binmiş iken, gece yarısı ansızın, koropartımanı istilâ eden buz gibi soğuk bir kış gecesinin dişleri, bizi her tarafımızdan ısırmağa baş-

ladı. Telâşla çantalarımızı indirdik, kış paltolarımızı çıkardık ve yakalarımızı kaldırıp çenelerimiz titreyerek hasta horozlar gibi birer köşeye büzüldük. Sabah, sisler içinde, müthiş bir baş ağrısı, keskin bir nezle ve âdeta kapana tutulmuş bir hayvanın gizli hiddetiyle mahmur Paris'e girdik.

HAYVANLAR ARASINDA

Paris'in büyük hayat sıtmasına tutulduktan sonra yapmağa hiç vakit bulamayacağım bir ziyarete ilk günümü ayırmayı uygun buldum. İndiğim otelden pek uzak olmayan hayvanat bahçesindeki hayvanları görmek istiyordum. Trenin yorgunluğunu sıcak bir banyo ve iyi bir kahvaltıyla geçirdikten sonra o tarafın yolunu tuttum.

Eylül sonunun bu kapanık ve serin gününde bahçenin bütün ağaçları durgun ve karanlık... Havuzların suları, bulutlu semanın akisleriyle kirlili bir katran renginde... Neş'esiz fısıkiyeler havada tutunamıyor... Derinden derine, perişan kuş feryatları bin tempoda hayvan bağırmaı işitiliyor... İnsan daha kapıdan girerken bir gurbet ve ıztırap bahçesinin eşığıne ayak bastığını anlıyor.

Evvelâ kuşların bulunduğu tarafa saptım. Birer büyük oda genişliğindeki kafeslerinde Hind-i Çini'den getirilmiş leylek biçiminde birtakım tüyleri dökük kuşlar, boyunlarını çekmiş sonsuz bir hüznün içinde düşünüp durmakta. Bu bedbahtların kafesi yanında açık bir saha üzerinde dikili kazıkların ucundaki halkalara tünemiş renkli papağanlar, kafeslerde hapsedilmiş hasretli kuşların havaya dağıttığı anlatılmaz eleme bir dereceye kadar dağıtıyor. Daha biraz ötede, başka bir büyük kafesi dolduran ufak Senegal kuşları, renkli tüyleriyle bir sonbahar bahçesinin keskin çiçeklerini andırıyor. Bu masum yaratıklar bulutlu havayı bir akşam başlangıcı sanarak

dalları üzerinde sıralanmış uyumağa hazırlanıyorlar. Daha ötede, yine büyük bir kafeste hasta ve dargın akbabalar var. Hepsi de yüzlerini duvara çevirmiş, uyuyor gibi duruyor. Yusuf Ziya, Paris hayvanat bahçesinde akbabanın çirkin ve kederli başını görseydi, neş'eli gazetesine onun ismini vermeğe mümkün değil razı olmazdı.

Maymunlar tarafına geçtim:

İki genç şempanze, hapishanelerinin demir parmaklıkları arkasında birbirine sarılmış ağlayan ve hıçkırarak felâketzedelerin sallanışı ile durmadan sallanıyorlar. Ne hazin şey!

Kafesinde tek başına yaşayan bir goril biraz açılmak ve ısınmak için olacak ikide bir tavandan sarkan trapeze takılarak birkaç jimnastik hareketi yaptıktan sonra tekrar büzüldüğü köşeye dönüyor.

Hele diğer bir kafeste bir Cezayir maymunu ailesinin hâtırası, yüreğimde daima kanayan bir yara halinde kalacak: Anne bir aylık yavrusunu bağı üzerinde sıkımsa, ısıtmağa çalışıyor ve dalgın, boş, ümitsiz gözlerle bu esmer ve yabancı semaya bakıp düşünüyor. Ne talihsiz bir anne çehresi! Teesürüm dayanma kabiliyetimi geçmişti. Artık kafeslerin önünde çok durmadan geçiyordum: İşte daimî bir dil hareketiyle hapishanelerinin demir çubuklarını aşındırmağa çalışan aptal aylar... İşte kızgınlıktan kendi etine dişini geçirmeğe çalışan hiddetli bir pars... İşte, serbest olsa, bir hamlede kan ve kemik yığınınca döndürebileceği gülünç bir seyirci kalabalığına esir çehresini göstermemek için inatla duvar tarafına bakan gururlu bir Bengal kaplanı.

İşte dargın arslanlar, işte iğrenç sırtlanlar, işte, kafeslerinde hiç dinlenmeksizin dönen tesellisiz kurtlar!

Yılanları ve timsahları da derin uykularında seyrettikten sonra bahçenin Seine nehri tarafına açılan kapısından çıkma-

dan evvel, heykeltraş Fromier'nin bir ayı yavrusu avcısıyle iri bir ayı annesinin kanlı kucaklaşmasını temsil eden tuncu önünde durdum. Esir ve gurbettede hayvanların şifasız ızdırabından akan zehirle dolan ruhum, serbest canavarın zâlim insan üzerindeki zaferini gösteren bu trajik şaheseri seyretmekle bir parça ferahladı.

PARİS

Seyahate çıkan bir dostunuzun, size her vardığı yerden muntazaman mektup, kart yazarken birden bire susması, ya öldüğüne veyahut Paris'e vardığına delâlet eder. Paris'in havasına giren adam, mektup yazmak için artık vakit bulamaz, böyle şeylerle meşgul olmayı hiç düşünemez.

Baştan başa mamur, sekiz on katlı, bir hiza üzerine dizilmiş, asil taşları, havadan çöken tozlarla simsiyah, aynı mimarîde koskoca apartmanlar... Sultanahmet Meydanı genişliğinde asfalt veya tahta ve nadiren granit döşeli, şehrin her istikametine uzanan ağaçlı ağaçsız, sonu gelmez caddeler... Akla şaşkınlık veren mağazalar, kahveler, barlar, tiyatrolar, müzeler, bahçeler, parklar, heykeller, âbideler, taklar... Okları siyah bulutları delen, mermer dantela haline getirilmiş asırlardan kalma tarihî kiliseler...

Burada, adım başına Hamid'in Londra'yı tarif eden o meşhur mısraları hatıra geliyor!

Dâr-üt-tâlimler, rasadgehler,
Sonra birçok meâsir-i dâniş ilh...

Gecenin karanlıkları iner inmez baştan başa sarı, kırmızı, lâcivert ışıklardan yapılmış parıltılı bir mimarî haline gelmiş bu çerçeve içinde, günün hemen her saatinde caddeleri dolduran temiz, güzel, terbiyeli, endişesiz, karıncalar gibi çalışkan bir insan kalabalığı... Bu kalabalıkta, ismi bütün dünyaca tanınmış âlimler, şâirler, yazarlar, san'atkârlar, fahişeler, iş

kadınları, her yaşta talebe ve her iklimden gelmiş bin bir insan örneği var. Bunlar, büyük bir meş'ale etrafına üşüşmüş vızıltılı gece böcekleri gibi, Paris caddelerini muhtelif lehçelerinin gürültüsüyle doldururlar. Hiç kimsede yabancı çekingenliği yok. Fransızlardan başka burada herkes, mülkün hakikî sahibi imiş gibi, tuhaf bir şımarıklıkla dolaşüyor. Sanki burası, Hintli için Benares, Çinli için Pekin, zenci için de Tombokto'dur.

Paris'in umumî sokak çehresini tamamen çizmiş olmak için, rengârenk insan akışına, yayaların hayat hakkına saygıyı, bin bir istikamette uçup giden yüz binlerce taksinin, tramvayın, otobüsün, kamyonun ve bisikletin şimşeklerini de ilâve etmek lazım.

Fakat Paris bundan ibaret mi? Hayır, zira bu aynı cümlelerle, hattâ kelime değiştirmeksizin, bütün yeni Avrupa medeniyet merkezlerini, Berlin'i, Londra'yı, Viyana'yı, Stokholm'ü, Brüksel'i de anlatmak mümkün. Hayır, Paris bundan ibaret değil. Bu dakikada sonbaharın altın yapraklarına bürünmeye başlayan, seması bakır renginde bulutlarla yüklü Paris'in hakikî sokak ruhu kalabalık, evler, mağazalar, ağaçlar, otomobiller değil, fakat o sade giyinmiş, eşsiz Paris kadınının, bütün musikîlerden daha güzel olan cıvıltısı ve onun etrafa sihirli bir akım gibi dağıttığı pudra ve lâvanta kokularıyla dolan o anlatılmaz, o hafif, o munis, o sarhoşlatıcı tatlı havadır!

PARİS KADINI

Şöhreti dünyayı tutan Paris kadını nadiren güzeldir. Paris caddelerinde rastlanan güzel kadınlar ekseriyetle ya güneyle veyahut yabancıdır. Fakat, estetik ölçülerine uygun bir güzelliğe sahip olmayan Parisli kadınlar, istisnasız sevimlidirler. Mide bulandırıcı çirkinliğe burada hiç rastlamadım.

Gayet sade giyinen, hattâ kıyafetçe iptidâî bir şekil arzeden bu, ekseriyetle henüz saçlarını kestirmeyen kadının bütün tehlikeli cazibesi ağırbaşlılığından, saflığından, konuşmasından ve bilhassa anlatılmaz işve ve edasından geliyor. Bunlar, dünyanın en güzel kadınlarına Parisli kadının cesaretle meydan okuyabilmesi için kâfidir.

Parisli en büyük moda atelyelerinde bizzat Fransız kadınınun parmakları ve iğnesiyle vücut bulan o kıymetli, çeşit çeşit elbise, hemen hemen sadece yabancılar için yapılır. Fransız kadını, dünyanın diğer kadınlarını sırma ve ipekten örülünüş en sihirli kıyafetlere soktuktan sonra onları sırt üstü getirir. Bir aşk dakikasının lezzetine ebediyet verecek kudrete sahip olmayanlar, süsten medet ummakta belki çok haklıdırlar. Fakat, ipekler ve boyalar, ruhun eksikliklerini bilmem ki nasıl telâfi edebilir?

Yabancıya mahremiyetinin kapılarını güç aralayan Fransız cemiyeti hakkında bir yabancıнын, kısa bir müşahede sonunda, umumî bir hüküm yürütmeye kalkışması küstahlıktır. Bundan dolayı, bütün bu satırlarda anlatılan sathî hayatın, bir

sokak görüŖü olmaktan fazla bir iddiası olmadığını söylemek lâzım. Yalnız Paris'te vesikalı fahiŖe sayısının dört yüz bin olduğunu bir resmî makamdan öğrenmiŖtim. Fakat, buna gizli fuhŖun belki dört yüz binden bile fazla olan rakamı ilâve edilirse, caddelerde, umumî bahçelerde, otellerde, dansiglerde aşk avcılarını için ne kolay bir iş sahası mevcut olduğu hakkını da aŖađı yukarı bir fikir edinilebilir. Fakat her gün, bir kapısından altı yüz bin yabancı çıkarken, diğer bir kapısından bir o kadar yabancı giren, nüfusu dört milyona ulaŖmış muazzam bir medeniyet merkezi için bu serbest kadın sayısı hiç de fazla değildir. Fakat iyi bilmeli ki bu fuhŖ ve eğlence âlemi hiç de asıl Paris değildir. Zira Montmartre Mahallesi, bütün Fransa'nın küçük bir modeli addedilse, o zaman üniversiteler, akademiler, enstitüler, hastahaneler, fabrikalar, âlimler ve san'atkârlar Fransa'sını tamamen izah edilmesi mümkün olmayan bir hale gelir. Dün hakikî bir Fransız ailesinin sofrasında öğle yemeğine davetli idim. Ruhum kudsî bir günlük kokusuna benzer heyecan verici bir namus ve iffet ıtrıyla hâlâ doludur. O sofrada bir Türk ailesinin nezahat ve mahremiyetini mütemadiyen hatırladım.

Yabancıya etini satan Parisli sokak kadınının, yakından tetkik edilse, ruh bakımından bir aile kadınından farklı olmadığı görülür. Bir gece, Montparnasse'da, süslü bir bar, kibar bir kadın ve eğlence yeri olan Coupole kahvesinde bir arkadaŖla beraber otururken yanımızda gazetesini okuyan genç bir kadınla tesadüfen ahbab olduk ve beŖ dakika içinde, eski dostlar gibi konuşmaya koyulduk. ArkadaŖım sözün geliŖiyle, Fransız kadınının maddeye taptığından ve paraya düşkünlüğünden üzüntüyle bahsetti ve ahlakî mütalâalardan örölmüş keskin bir nutuk verdi. Genç kadın, kayıtsız gözlerle bu uzun ve Asya'ya has nutku dinledikten sonra, pembe dudaklarıyla Ŗu kısa ve makul cevabını verdi:

- Ne için parayı kazanmak istememeli? İnsan parasız ve fakir olduktan sonra...

Gerçekten de düşen Fransız kadını yalnız safdil ve talihsiz olanların sımfındandır. Fakat bunların ruhu, kirli etleri içinde ışığı sönmeyen bir mücevher gibidir. Fransız kadını ruhunu vücudundan ayırmayı biliyor. Bu büyük bir hüner ve kâfi bir fazilettir.

NEŞ'ESİZ PARIS

Her taşı bin bir çeşit san'atkâr eliyle kutsî bir mahiyet almış ve bir gün yeraltına geçse, eski Yunan medeniyeti yıkıntularından bir kere daha kıymetli bir harabe âlemi bırakacak olan Paris şehri içinde, şimdi, eski neş'esini kısmen kaybetmiş, alnı hafifçe kırışık bir halk yaşıyor. Bunu görmek ve hissetmek için hiç de fazla dikkatli olmaya lüzum yok.

Bir Amerikalı muharrir, New York Herald gazetesinde, Paris'in bu göze çarpan somurtkanlığı hakkında zâlimce bir makale yayınlamıştı. Bütün Paris basınının cevap verdiği bu yazıda ezcümle deniliyordu ki: "Bütün yerlileri siyahlar giyinen bu şehirde, renkli elbiseleriyle esmer havaya câzibe dağıtan yalnız yabancılarıdır. Paris'i dolduran yüz binlerce yabancı'nın başlıca eğlencesi şundan ibarettir: Yarıları kahve önlerindeki iskemlelerde oturur, diğer yarıları da caddede yürüyerek oturanları seyretmekle vakit geçirir. İşte Paris bulvarlarının bugünkü tatsız manzarası!"

Dün akşam, soframızda misafir olan genç bir Parisli kadına, Amerikalı yazarın Paris hakkındaki bu çeşit müşahedelerinden bazılarını naklettim. Gururunun bütün altın tüyleri kabardı ve istihzanın en keskini ve en zekisiyle şu cevabı verdi:

"Amerikalı denilen mahlûk, insana en yakın olan hayvandır. Parislinin yüzündeki neş'e alâmetlerini seçmek kabiliyetini ondan istemek fazla insafsızlık olmaz mı? Biz, savaşın en

çetin senelerinde bile Paris'i tebensümsüz bırakmadık. Şimdi durup dururken neden neş'esiz olalım? Eğlenmesini, gülmesini bilmeyene biz ne yapabiliriz?"

Bu, belki böyle olmakla beraber, muhakkaktır ki, bugünkü eğlence Paris'i, artık o eski delişmen Paris değildir. Bunu ışıklı şehrin eski halini bilenlerin hepsi söylüyor.

Clychie ve Pigal meydanlarının havasında her gece lâci-vert alevler ve kırmızı ateşlerle yazılan ışık cümleleri şimdi boş yere elektrik cereyanlarını yutup duruyor. Montmartre'ın yerine geçmekte olduğu söylenen Montparnasse'ın bütün zevk sıtması, birkaç büyük amerikanvari barın süslü camlarından öteye geçemiyor. Bu acayip durgunluğu tanıştığım Parisliler bana çeşitli tarzlarda açıkladılar. Kibar Pasy semtinde, bir aile salonunda, bir genç kadın şöyle anlattı:

- "Hayat pahalılaştı, kazanmak da o nispette güçleşti. Onun için Paris'in birçok aileleri artık çıkamıyor, gezemiyor, eğlenemiyor ve kendi aralarında toplanmağa mecbur kalıyor. Paris, yabancılar için kurulmuş bir panayır değildir. Paris'in neş'esini yapan yine bizzat Parislilerdir. Onlar ortadan çekilince, tabii böyle durgun bir şehir hasıl olur."

Bir Fransız yazarına göre:

- "Paris şehri, frankın düşkünlüğü sırasında yalnız eğlenmek için gelen yabancıların bazen ne adî ve ne kaba birer mahlûk olabileceklerini gözüyle gördü. Ve onlardan öğrendi. Servetlerini avuçları içinde bir günde yok olduğunu görmekten malızun Fransızlar, kendileri aç ve ümitsiz iken, yüksek kambiyou yabancıların Paris sokaklarında yaptığı rezaletlere şahit olarak ruhlarının bütün o eski saflığını kaybettiler. Şimdi Parisli, Metek'lere karşı, içi nefret ve küçümseme duygusuyla doludur. İşte onun içindir ki Paris'e eğlenmeye gelen yabancı, artık kendisiyle yerli arasında eskisi gibi bir neşe

ortaklığı bulamıyor.

Sebepler her ne olursa olsun, Paris, muhakkak ki şimdi biraz neş'esiz bir şehirdir.

SEBZE YIYICILER

Avrupa yoluna çıktığım günden beri sebzeye hasret kalmıştım. Vapurdan itibaren gıdamız çeşitli kara ve deniz hayvanları etlerine ve içki olarak şaraba münhasır kalmıştı. Yalnız Fransa toprağı üzerinde yaşayanların boğazından, her gün, biftek, rumstek, rozbif ve şatobrian şeklinde muazzam bir dana, öküz, domuz, keçi, at ve eşek sürüsü geçer ve Seine nehri genişliğinde de bir şarap nehri bu sürüyü aynı yoldan takip eder.

Gerçi bu beslenme tarzı beni, senelerden beri bilmediğim bir hazım cihazı sıhhatine mazhar etmişti. Fakat buna karşılık vücudumda ruhumun tüylü, dişli ve tırnaklı bir mahlûk şekline girdiğini hissetmek ezasiyle rahatsız olmağa başlamıştım.

Bir gün, otelde tanıdığım bir İngilizle birlikte, nadir bir kitabın peşinde koşarken, Saint Germain, bulvarının eski kitap satıcılarının merkezi olan yan sokaklardan birine saparken, vitrinine yemek listesini asan “Büyük Güneş” isimli bir lokanta arkadaşımın dikkatini çekti. Durduk ve listeye göz gezdirdik. Tuhaf şey! Bu listede hiç bir et ismi geçmiyordu. Tahayyül ettiğim sebze cennetini nihayet bulmuştum.

Arkadaşım alay ederek bana veda edip gitti. Bense, sevinçle, sebze yiyiciler lokantasına girdim. Kalabalık içinden zorlukla boş bir masa bularak oturdum. Kendini hayli beklettikten sonra nihayet garson yanıma geldi. Bana garip bir eda ile mahremane sordu:

- Lokantamızın ne olduğunu biliyor musunuz?

- Evet.

- O halde yemeklerinizi ısmarlayınız.

Hiç bir canlı yaratığın hayatına mal olmayan ve ekşimiş hiç bir maddenin karışmadığı yemeklerden beğendiklerimi söyledim.

Bu sebze ve su cennetinin sâkinleri ekseriyetle ter ü taze, sıhhatli genç kızlar ve hiç bir hastalığın alâmetlerini taşımayan genç adamlardı. Yalnız iç salonlarda, müneccim veya sihirbaz veyahut san'atkâra benzeyen, saçlı sakallı temiz fakat acayip kılıklı birtakım müşteriler vardı. Belli idi ki, bütün bunlar doktor tavsiyesiyle nebatî bir rejim takibi için değil, sırf bir prensibin sevkiyle burada toplanmışlardı.

İçinde bir ibadet yerinin sükûn ve terbiyesinin hüküm sürdüğü bu lokantaya üç gün devam ettikten sonra, uzviyetimin yavaş yavaş bir masum çocuk uzviyetlne döndüğünü ve ruhumun artık zehirli ekşimelere sahne olmamaya başladığını zevkle hissettim. Dünyanın manzarası gözümde değişmeye başladı: Bütün istilâcı Avrupa halkı bana masum sebze yiyici milletlere musallat olmuş, kanlı ve uzun dişli bir canavar sürüsü şeklinde görünmeye başladı. Sömürge siyasetini et aramak hırsıyla izah etmeye başlıyordum. Fakat şunu da itiraf ediyorum ki, bütün faydalı hayat hırslarının mahreki ettir ve hareketi ağır sebze yiyiciler, etle beslenmeye alışıncaya kadar pençeli hayvanların âciz bir avı olmaya mahkûmdur.

SIEGFRIED

Harp ve zafer, kolay bir iş değildir. Dünya savaşı, bunu bütün kavgacı milletlere öğretti. Şimdi Fransız toprağı üzerinde ölüm hayâletleri gibi dolaşan binlerce siyahlar giyinmiş matemli kadını; adım başında rast gelinen kör, topal, kulaksız, burunsuz harp malûlleri; yarım saat içinde enkaz yığınları haline gelen binalar; bilhassa mütarekeden sonra Fransız servetini küle döndüren o müthiş para buhranı, savaşın bir golf partisi kadar basit veya bir kavgacı şiirin teşbih ve istiareleri gibi parlak bir şey olmadığını, ailesine bağlı ve parasını sever Fransıza iyice öğretti. Gerçi devlere yakışan bir himmetle bütün harabeler az zamanda ayaklandırıldı. Frnkın tekerlenmesi durduruldu, banka kasaları altınla ağızlarına kadar dolduruldu; fakat felâketin ne pahaya tamir edilebileceğini tecrübeyle öğrenenler, bu suretle, trajik oyuna tekrar başlamayı arzu ettirmeyen bir olgunluğa ermiş oldular. Bu savaş sonu ruh hali birçok Fransız, Alman edebiyat ve fikir adamını, karşılıklı anlaşma için bir zemin hazırlanmasını düşünmeye sevk etmiştir. Yeni Fransız edebiyatının en güzel çehrelerinden biri olan ve evvelce mensup olduğu aşırı san'at cereyanlarından makul ve yeni bir estetiğe gelen Giraudoux'nun dört beş aydan beri, aralıksız Paris'te Comédie des Champs-Élysées'de ve aynı zamanda Berlin'de oynanan Siegfried isimli nefis piyesi, bu olgunluk edebiyatının en dikkate değer örneklerinden biridir.

Piyetin ruhu şudur: Büyük bir aileye mensup bir Alman hemşiresi, savaş meydanında yaralı, çıplak, baygın bir halde bulunduğu bir Fransız askerini kaldırtarak, aylarca devam eden bir anne şefkat ve ihtimamiyle onu hayata döndürür; aldığı yara tesiriyle bütün eski hâtıralarından boşalan esir dimağı, Alman sistemleriyle yeniden terbiye ederek, eski Fransız askerinden taptaze, ateşli bir Alman vücuda getirir. Artık ismi Siegfried olan bu yapma Alman, yeni milletin kaderini eline almış, onu yeni bir hayat idealinin en yüksek zirvelerine çıkarmıştır. Siegfried, şimdi bir Alman değil, Almanya'nın bütün derunî kuvvetlerini ruhunda toplayan bir Germen ırkı timsalidir.

Piyetin esas bu mucizevî değişmedir. Yazara göre bir Fransızla bir Almanı birbirinden ayıran uzviyet ayrılığı değil, sadece zihinlerde biriken hâtıraların mahiyet farkıdır. Herhangi bir sebeple, bu hâtıralar unutulunca, birbirinden nefret eden iki hüviyet, birbirinin yerini alabilir.

Alman filozofu Nietzsche de Giraudoux gibi düşünmüyor muydu? Bu filozofa göre milletleri birbirine düşman yapan tek kuvvet tarihtir. Geniş bir beşerî anlaşmanın meydana gelebilmesi için yapılacak ilk iş, tarih öğretiminin el birliği ile ortadan kaldırılmasıdır.

BİR AKŞAM SOHBETİ

Montparnasse'da küçük bir rus lokantası Cigid'de toplandık. Bizi davet eden hanımefendi, onun dostu genç bir Avusturyalı kadın, san'at akımlarını yakından takip eden iki Fransız genci: Doktor Lakan, Vikont dö Santak, ben.

Cigid düşkün rus asilzadelerinin bütün büyük şehirlerde açtığı malûm mızıkacı, içkili lokantalardan biridir. Duvarlar, Rusların pek sevdiği Binbir Gece Masalları sahnelerini gösteren renkli resimlerle sıvanmış, beyazlıkları şüpheli örtüler altında saklanan küçük masalar üzerinde kırmızı abajurlu lâmbalar yanıyor. Alttan gelen bu kırmızı ışıkla bütün lokantayı dolduranların çehreleri yukarı doğru uzanmış. Sanki yüzüne yabancı, esrarengiz bir âlem köşesi. Kalabalık içinde güçlkle boş bir masa bulabildik. Deli veya dâhi cinsinden birtakım insanların toplandığı bu köşede bütün garipliklerin asil bir çekiciliği var. Tam fikir ve san'at sohbetlerine yakışan bir çerçeveye içindeyiz.

Yemek sırasında Doktor Lakan'a sordum:

- Edebiyatınız ne halde? Son manzarası nedir?

- Edebiyatımızın bugünkü sembolü bir doğru çizgi değil, bir ağaçtır. Kütüğün mihveri etrafında çeşitli san'at akımları, ayrı dallar şeklinde, her yöne doğru uzanmış, hava ve ışığı aynı zamanda emip duruyor. Şahsiyete en çok hürriyeti tanıyan bir devre yakışan da bu değil midir?

- Bu dalların isimleri?

- Saymakla tükenmez ki, başlıcaları: Kübizm, fütürizm, dadaizm, sürrealizm... Sembolizmin çürümesinden hasil olan bütün bu mantar cinsinden mesleklerin hemen hepsi, birtakım yabancıların memleketimize getirdiği kahve ve meyhane hareketleridir. Biz misafirperver bir milletiz. Hapishanelerimiz yabancı suçlularla, hastahanelerimiz yabancı hastalarla, mekteplerimiz yabancı talebe ile, akademilerimiz, enstitülerimiz yabancı âlim ve san'atkârlarla doludur. Müzelerimizde kendi büyüklerimizin günden güne artan eserlerine bile yer bulamazken Légion d'honneur nişaniyle dehâsına saygımızı ödediğimiz ve büyük hünerini şerefle benimsediğimiz Japonyalı ressam Foujita'nın şaheserlerine san'at hazinelerimizin en mutena yerlerini ayırdık. Aslen Polonyalı Landowski, bizim en büyük heykeltraşlarımızdan biridir.

Kübizmin bizde babası, edebiyatta Guillaume Apollinaire ismiyle tanınan Polonyalı Vilhelm de Kostrowitsky'dir. Kübizm, başlangıçta yalnız resme has bir yenilikti ve empressiyonizme karşı bir aksülamel olmak üzere vücuda getirilmişti. Resimde empressiyonizm, modelin, belli bir ışık altında bir ana mahsus şekil ve vaziyetini tespit etmeyi hedef tutar. Kübistler ise, modelin yalnız görünen cephesini değil, görülmez kısımlarını da üç boyutunu da tabloda göstermek gayretine düştüler. Bu suretle seyirciler bir gün, aynı tablonun çerçevesi içinde bir keman parçasını, bir tarağı, bir çubuğu, bir bıyığı ve bir yarım insan çehresini toplanmış görmekle hayret içinde kaldılar. Kübist ressam yaptığı bir şeklin ayağını resmetmek için eğer yer bulamazsa, bacağı başın yan tarafına uzatmakta hiç bir mahzur görmez. Guillaume Apollinaire ve arkadaşları, bu düsturu ressamlardan kıskanarak, onu yazı sahasına taşıdılar ve şiiri de, tasvir ettiği konunun bütün teferruatını, karma karışık nakletmeye mecbur ettiler.

- Fütürizm?

- Dünya Savaşından iki sene evvel beliren Fütürizm'in de Fransa'da ön ayak olanı aynı Guillaume Apollinaire'dir. Fütürizm, aslen italyandır ve icat edeni Marinetti isminde biridir. Fütüristlerin iddiası yalnız çağdaşlar tarafından değil, gelecek nesiller tarafından da anlaşılmalıdır. Bunlar, geleceğin sözde habercileridir. Fütürist şâir, makinelerden, fabrikalardan bahseder ve yeni hayatın hızını anlatmak maksadiyle tesirlerini, hiç bir rabita ile bağlamaksızın bir sinema dönüşü sür'atiyle sıralar.

- Dada'lar?

- Bir mânası olmayan "Dada" tabiri, 1916 senesinde, İsviçre'de Zürih şehrinde toplanan ve reisleri Tristan Tzara isminde bir Romanyalı genç olan, çeşitli milletlere mensup küçük bir zümre tarafından icat edildi. Bunlar iki sene sonra karargâhlarını Paris'e taşıdılar ve orada birtakım Fransız gençleriyle birleştiler. Guillaume Apollinaire bu yeni grubun da içindeydi. Dadaizm: Esas itibariyle Dünya Savaşı sonunda iflas eden bütün mantık ve hikmetle alay ve akliselime hakaret için saçma sapan söylenmekten başka hiç bir şey değildir. Bu mesleği, edebî bir meslek şeklinde düşünmek ona hakaret etmektir. Zira onun iddiası hiç bir şey olmamaktır.

- Sürrealistler?

- Sürrealizm oldukça makul bir esasa dayanır. Bu mesleğin nazariyecisi ve reisi André Breton'a göre: Şiirin zevki şuur-altı kaynaklarda gizlidir. Bazen sırf tesadüfle yanyana gelen iki kelimenin çarpışmasından fıskıran parıltı, koca bir manzumenin tek parlak şiir noktasını teşkil eder. San'at eserinin meydana gelişinde san'atkârın iradesinden ziyade, tesadüfün tesirli bir rolü vardır. Buna göre, kendimizi içgüdümüze bırakmak suretiyle, şuur-altı âlemlerle temasımızı muhafaza ede-

biliriz.

Bu nazariye tatbikatta Őu suretle kullanılır: Sürrealist Şâir, önüne boş bir kâğıt alır ve hiç bir Şey düşünmeksizin, mekanik bir teslimiyetle kalemini beyaz sahife üzerinde yürütür, satırlar aranmaksızın akla gelen birtakım kelimelerin sıralanmasından hasıl olmuştur. Buna otomatik yazı tarzı adı verilir. Bu sistemle hiç de fena olmayan eserler vücuda getirilmiştir.

- Halkınızın edebî zevkine Şimdi hâkim olanlar hep bunlar mı?

- Fransız milleti kös dinlemiştir. Bu nevi zümrelerin yaygaları ona vız gelir. Fransız edebiyatında bu dakikada hüküm sürenler Őiirde münhasıran Valéry, nesirde Proust, Morand, Gide, Claudel ve Giraudoux'dur. Ne gariptir ki bunlar evvelce, sıra ile, sembolist, dadaist, kübist ve son merhale olarak sürrealist idiler. Fakat halk tarafından anlaşılır bir hale gelince ve rağbet bulmaya başlayınca arkadaşları onları gruplarında uzaklaştırdılar. Anlaşılan, bu yeni akımlara mensup olmak Őerefi, rağbeti ancak rüyada görmüş olmaya bağılıdır.

Arkadaşımız genç kadını kedi gibi esnetmeye başlayan bu uzun edebî sohbeti burada bıraktık ve hayatın renkli helezonlarla açılıp kapandığı neş'eli bir dansinge gittik.

DARÜLFÜNUN ŞEHİRİ

Aile kontroluna tâbi yerli gençler için emsalsiz bir çalışma yeri olan Paris, otelde yatıp kalkan iradesiz yabancı için ise, aksine, baş döndürücü bir fuhuş ve rezalet girdabıdır. Birçok memleketlerden bu şehre tahsillerini yapmak üzere gönderilen gençler tam bir hazırlık, müthiş bir iyi niyet ve hiçbir şeytanî baştan çıkma ile erimeyecek bir iç kuvvetle mücehhez değillerse ruhlarını ve etlerini bu cehennemî çarkın dışlarına kolayca kaptırırlar. Her ırka mensup nice bedbahtlar, Paris'ten memleketlerine dönerken, her gece alışılmış saatlerde yataklarına girmiş olmaktan başka hiç bir günahları olmayan vatandaşlarına karşı kafa tutınak için, havada sopa şeklinde salladıkları yegâne yeni faziletleri, Montmartre, Saint Michel, veyahut Montparnasse sokaklarında, birkaç sene sabahlara kadar, kundura eskitmiş olmak meziyetinden başka bir şey değildir.

Gençliğin Paris'te karşılaştığı tehlikeleri bilen, hayır sahipleri bunları safahate ve sefaletle karşı tesirli bir surette korumak üzere bir üniversite mahallesi kurmayı düşünmüşlerdir. Bu insanî fikrin hakikat sahasında geçişi, şimdi, Parc Monceau civarında, yıkılan eski istihkâmların yeri üzerinde yükselmeye başlayan muhteşem üniversite şehrini meydana getirmiştir.

Yemyeşil tarhlar... Sarı kum döşeli yollar... Ağaçları yeni dikilmiş bahçeler içinde, işte sıra ile Fransız, Belçika, Brezilya,

Kanada, Japon, Birleşik Devletler sarayları... En zengin otellerden daha mükemmel istirahat şartlarını bir araya getiren bu binaların cephesinde, inşa masraflarını ceplerinden ödemiş olan zenginlerin altın ve mermer harflerle isimleri:

Fransız binası üstünde Deutsch de la Meurthe ismi.

Belçika binası üstünde Birmans la Port ismi ilh...

Romanya, Yunanistan ve hattâ masrafları Nubar Paşa tarafından ödendiği söylenen Ermeni binalarının yerleri şimdiden hazırlanmış, ustaların işe başlaması bekleniyor.

İnsanî bir müsabaka sahası mahiyetini alan üniversite mahallesinde Türk bayrağının da bir an evvel dalgalandığını bilmek ne kadar temenniye değer.

CAMİ VE HAVRA

Fransızlar, Kuzey Afrika müslümanlarına sözde bir lûtufl olmak üzere, Paris'te, hayvanat bahçesi civarında, Mağrib mimarîsiyle güzel bir cami inşa etmişlerdir. 1924 senesinde, bu cami henüz yapılmakta iken, Afrikalı işçilerin, bir çekiç ve bir demir kalemlle taşta nasıl yontulmuş bir mücevher şeklini verdiklerini görmeye gitmiştim. Bornoslu ustanın marifeti, kullandığı iptidaî vasıtalarla göre, bir kunduz veya bir arının hayret verici hünerinden hiç farklı değildir. Üç sene sonra, inşaatı artık biten bu camii yine ziyarete gittim. Gördüklerimle yüzüm utanç ve hicaptan kızardı. Paris'te Fransızların sadakası olan bu müslüman ibadethanesi, şimdi, Montmartre mahallesinin eğlence yerleri gibi, kapılarını ancak saat ondan sonra gece ziyaretçilerine açan meşhur bir batakhanedir. Müezzin ve hademeler, cami müştemilâtından kuskus pilavı yapan bir lokantanın geliriyle ve her türlü fuhşa sahne teşkil eden, içi seccadelerle örtülü, sedirli, avizeli, arabesk bir salonun gece çiftlerine içirdiği kokteyl ve şampanya hasılatı ile geçiniyor. Şerefli bir cami!

Dünyada emsali olmayan Champs-Élysées Caddesi, eskiden, kibar bir gezinti ve tatlı bir sohbet yeri idi. Şimdi, inci, elmas, zümrüt ve yakutun istilâsı altındadır. Eski üç katlı konaklar, birer birer yıkılıyor, yerlerinde on, on beş katlı bankalar, ticarethaneler yükseliyor. Eski siyah duvarlar, mermer, altın ve gümüş levhalar altında saklanmaktadır. Muazzam

vitrinler içinde, yüksek markalı otomobiller, nadir birer canavar gibi teşhir ediliyor. Akşamın alacalığı caddenin kestane ağaçlarını kararttığı andan itibaren gökyüzü, Champs- Elysées üstünde, bütün kelimeleri ateşle yazılmış sonsuz bir ilân sahifesidir.

Bir akşam gezintisinde bu caddeden geçiyorduk. Büyük bir iskele kurulmuş, sayısız işçiler, göklere doğru yükselecek granitten bir duvarı örmekle meşgul. Yanımdaki arkadaşım, binayı göstererek anlattı:

- Bir müddet evvel, bu binanın yerinde Kont Massa'nın asırlardan kalma konağı vardı. Kont son senelerde parasız kalınca mülkünü musevî cemaatine sattı. Eski binanın tarihî kıymeti büyüktü. Hükûmet satın aldı ve rasathane bahçesine olduğu gibi naklettirdi. Boş kalan arsa üzerinde inşa edilmekte olduğunu gördüğünüz bu muazzam bina ise bir havra olacak!

Yanımdaki sarı saçlı genç kadın, tatlı ve yavaş bir sesle düşüncesini söyledi:

- Bir havra daha yapılmış, bunun ne ehemmiyeti var? Kökleri her taraftan dünyayı saran bütün bankalar birer havra olduktan sonra...

MÜSTAKBEL MİMARİ

Paris'te sokak trafiği, büyük bir medeniyet merkezi için ciddi utandırılacak bir hale gelmiştir. Buna sebep otomobildir.

Buharın keşfi, insanlık hayatında büyük bir değişiklik yapmıştı. Mavi deniz üzerinde büyük pervaneler gibi dolaşan yelkenli gemiler, kanatlarını toplayıp öldüler; fabrika mimarisi doğdu; siyah bacalar hava ve gökyüzü manzaralarını değiştirdiler. Her tarafta işçi ırkı, eski eserler cinsinin yerine geçti. İşte o kadar. Fakat motor hayatın umumî manzarasını yakında kökünden çevirip başka bir şekle koyacak. Paris'te az çok istatistik işlerinden anlar bir zattan öğrendiğime göre, bu şehirde çalışan yalnız kira otomobillerinin sayısı otuz altı bini geçiyor. Buna sayısı bence meçhul binlerce hususî otomobil daha ilâve edilirse, yol trafiğinin Paris'te ne çetin bir mes'ele teşkil ettiği anlaşılabilir. Dünyayı kaplayan otomobil fabrikalarının motorda her gün vücuda getirdiği yeni gelişmeler, araba sahibinin karşılaştığı müşkülli hıza azaltıyor. Fiyatlar günden güne ucuzlamakta, ödeme için yapılmakta olan kolaylıklar, artık her keseyi otomobile doğru çekmektedir. O suretle ki, her adamın şişip koca bir otomobil haline gelmesi ve caddelerde akan halkın bir dev sürüsünü andırması hiç de uzak bir gelecek değil!

Bu gelecek gele dursun, daha şimdiden Paris caddeleri, bilhassa akşam beşten yedi buçuğa kadar, boğulmuş hasta bir damar gibi, trafik akınını içine almaya yetişemiyor. Binler-

ce otomobil cadde ortalarında sıkışmış, adım başına dikilen polislerin sopa işaretine uyararak, birer kaplumbağa yürüyüşü ağırlığıyla, her beş dakikada bir ancak yarım metrelik bir yol alıyor. Bu hal, yeni bir sür'at âleti olan otomobili, zıttı olan eski beygirli arabanın da aşağısına düşürmektedir. Bu yüzden yollar tıkanıyor, yaya hareket edemiyor ve şehrin umumî hareketi her tarafta felce uğruyor.

Ne olacak? Şimdiye kadar bütün baş vurulan çarelerin derde deva teşkil edemediği anlaşıldı. Otomobili dünya yüzünden kaldırmak da tabii bahis konusu değil. Mecburen iptidaî nakil vasıtalarına göre kurulan Ortaçağ şehir çerçeveleri yıkılacak ve şimdi bir nevi deli addedilen Le Courbusier gibi mimarların estetiği dünya üzerinde hâkim olacak...

Gelecek otomobil şehrinin zemini çeşitli tabakalardan meydana gelecek, trafik sahasını boşaltmak için evler kalkacak ve bütün bir mahalleyi karnında toparlayan Amerikalılara has kırk elli katlı, bin bir pencere ve çıplak küpler yükselecek. Bunu bir hayâl zannetmemeli, Paris'te şimdiden yeraltında büyük caddelerin açılması ciddiyle düşünüyor.

PİSLİK VE TEMİZLİK

İstanbul'dan uzak kaldığım müddetçe bilhassa pire ve tahtakurusunun hasretini çekmiştim. Gerçi beni götüren vapurun süslü kamarasında yol arkadaşlarım sayısız hamam böcekleriyle ismini bilmediğim birtakım iğrenç kurtlardı. Fakat Marsilya'dan itibaren bütün dost böceklere bir müddet için, veda etmek lâzım geldi.

Paris, domuz eti yer, şarap içer ve müslümanlığın emrettiği temizliklerin hiç bir çeşidini tanıyacak bir seviyeye henüz varmamıştır. Fakat buna rağmen, ne gariptir ki bu şehrin havası, keskin helâ kokusu yerine, taze sonbahar güllerinin kokusunu andırır nebatî, hafif, uçucu bir ıtır ile doludur. İnsan barsaklarının karanlıkları içinde kimyevî faaliyet gibi, Paris'in bütün kirli tahammuratı - her büyük şehirde olduğu üzere - beş duyudan hiç birisine çarpmaksızın, yeraltı yollarından birtakım uzak ve esrarengiz ağızlara dökülüp giderler. Bu arada bit, tahtakurusu ve pire - sosyal birer ayıp gibi - ortadan kaldınmışlardır. Filitoks veya filit ilânlarına Paris'in hiç bir duvarı üzerinde rastlayamadım.

Fakat ne yalan söyleyeyim, Paris'te odaların tahtakurusuz ve yatakların piresiz oluşu, beni ilk günlerde rahatsız etmedi değil! Pisliği sevmemekle beraber, herkes gibi, tâ çocukluktan beri tanıdığım bu aziz âşınaların etrafında eksikliği âdeta hayatımın düzenini bir müddet için bozmuştu. Artık geceleri ikide bir, bir iğne ucuyla dürtülerek uyanamaz ve za-

manın seyrinden haberdar olamaz olmuştum.

Bu kesintili uykular sayesinde ki, senelerden beri geceleri kalkar, lâmbamı yakar, masamın önüne geçer ve uykum tekrar gelinceye kadar okurum. Kitaplardan istifadem belki yüzde kırkını gecenin bu munis böceklerine borçluyum. Piresiz Paris'te, uykularım birer siyah kâbusa dönmüştü. Sabahları, gözlerimi hâtırasız bir ölümden açıyor gibi olmuştum.

Her tarafta göze çarpan bu fiilî temizliğe rağmen, fransızcada "bitli" sıfatının mevcut oluşu hayretimi celbetmişti. Fransızlardan bu garipliğin hikmetini sordum.

- Evet, dediler, bu kelimenin neye delâlet ettiğini bilmeden kullanırdık. Fakat Dünya Savaşının son senelerinde Paris içinde iki "bit" bulunabildi. Bu nadir yaratıkları hayvanat bahçesinde hayli müddet çoluk çocuğa teşhir ettiler. Tahtakurusu ve pireyi de ancak mamut gibi, nesli yok olmuş hayvan ırkları arasında tanırız.

Paris'ten döndüğümün ilk gecesi gözümü kapadıktan belki yarım saat geçmeden, âşinalarımın ziyaretini haber veren bir acıyla uyandım. Sevimli bir pire, genç bir ceylân neş'esiyle etrafımda sıcıyor, bir tahtakurusu da, gece çalışma saatimin başladığını haber vermek üzere, dost bir yürüyüşle yaklaşıyordu. Artık hayırsever küçük dostlarımın ortasındaydım.

SON SAHİFE

Herkesin tanıdığı bir memlekette yapılan kısa bir seyahate ait olan bu notlarda birçok okuyucular Amerikalılara has bir haydut vak'asına, dolaşık bir hırsızlık hikâyesine, göz kamaştırıcı bir eğlence âlemi tasvirine rastlamadıkları için belki hayâl kırıklığına uğramışlardır. Hakları da yok değil, bir seyahat daima alışılmış hayatın düzlüğü dışında, fevkalâde maceralar fikrini gerektirir. Sanılır ki ufuklarımızın ötesi bambaşka âlemlerin eşiğidir. Güneşin battığı yerde, bulutlardan saraylar kurulduğunu, ergüvandan kuleler yükseldiğini, ateşten caddeler açıldığını, zümrüt veya yakuttan tavuslar ve horoz lar dolaştığını görenler, kendi hayatlarından artık tat almaz olurlar. Ve ufukların arkasında emsalsiz bir dünyanın saklandığını zannederek bu âlemin hasretini çekmeğe koyulurlar.

Bu, acı bir vehimdir, vapurdaki seyyah, geniş deniz üzerinde ilerledikçe, aynı denizin önünde durmadan uzayıp gittiğini görmeye hayret eder. Cins cins zannettiğimiz insanlar da her yerde birdir ve aynı şeyleri söylerler. Sinema perdesine bakınız: Dil farklarının seyirciyi aldatmadığı bu beyaz sahne üzerinden geçen bin bir insan nümunesinin aynı el ve çehre hareketleri, aynı elem kıvrımları, aynı neşe sıçramaları yaptığına bakarak, bütün ırkların bir tek dille konuştuğuna hükmedeceğimiz gelmiyor mu?

Ben kısa seyahatimde hiç bir macera aramadım. Zaten ara-

sam da bulamazdım. Polis inzibatının, demir zincirler gibi, her taraftan kısıktırak bağladığı bir küre üzerinde, alışılmış düzenin dışında bir fevkaladeliğe rast gelinebileceğini zannetmekte inat eden yalnız Amerikalı seyyahlar kalmıştır. İri beşikleri andıran otokarların, büyük şehirlerde sokak sokak dolaştırdığı bu kocaman gözlüklü kedi yüzlü insanların hali gülünçtür. Bu ihtiyarlamış çocukları eğlendirmek için Hint ormanlarında uydurma kaplan avları, İspanya'da yalancı haydut çarpışmaları, Paris'te polis nezareti altında, sahte apaş toplanmaları tertip ederler. Denilebilir ki, Amerikalı seyyah, gezdiği dünyanın hiç bir tarafını hakikî çehresiyle görmüyor. Yaptığı iş, kendi sadeliğini memleket memleket dolaştırmak ve âlemi kendisine kıs kıs güldürmekten ibarettir.

Paris'te ne yaptım? Şimdi hâtırası bende akıl almaz bir maceranın keskin tadı gibi kalan en kuvvetli saatlerim, krizantem ve kış gülleri kokusu ve kadın çehreleri renkleriyle dolu neş'eli bulvarlarda hedefsiz gezintilerim; Notre-Dame kilisesi eteğinde korkunç Ortaçağ gölgesine sığınmış küçük bir sonbahar bahçesindeki hayâl ve unutmamak üzere dakikalarım; bilhassa geceleri evime dönerken Seine nehrinin rıhtımları üzerinde tek başıma yaptığım gezintilerdir. Taştan bir çerçeve içinde hapsedilen nehrin siyah suları, gece, hayâlî bir durgunlukla durgundur. Baş aşağı çevrilmiş bir ikinci Paris, beyaz, kırmızı ve yeşil ışıkları ile bu sihirli nehir içinde hareketsiz düşünür. Bu suda boğulmuş şehrin, baş aşağı dolaşan tek sâkini ben olurdum.

Paris gibi coşkun bir hayat ve hareket şehrinde duyduğu bu hiçten zevkleri, notlarının bu son sahifesinde hatırlamaktan sıkılmayan adamın saflığı niceleri için belki çocukçadır. Fakat bu adam, zevklerini başkalarına satmak üzere tatmıyor. Onun için saflık ve samimiyeti hoş görülmesi.

ISBN: 978-605-65662-2-6